

De Dwaling: of het duel zonder bloedvergieting. Een toneelstuk van J.J. Cremer uit 1842 / 1844. Een analyse. Jacob Cremer documentatiecentrum, 2026.

De tekst beschrijft **De dwaling**, een historisch toneelstuk dat in 1842 op vijftienjarige leeftijd werd geschreven door **J.J. Cremer**. De auteur stelde dit vroege werk samen voor een **familiefeest** omdat hij geen bestaand stuk kon vinden dat geschikt was voor zeven personen. Het verhaal is een komische vertelling over twee mannen, de advocaat **Verpieux** en de officier **Langres**, die strijden om de hand van de jonge **Betje**. Door middel van een **geënsceneerd duel** met pistolen zonder echte kogels weet de slimme advocaat zijn rivaal uiteindelijk te misleiden. Er zijn twee versies van het toneelstuk bewaard gebleven. Een uit 1842 en een uit 1844.

Het toneelstuk "**De dwaling of Het Duël zonder bloedvergieting**" werd in **1842** geschreven door de toen **15-jarige J.J. Cremer** in Oosterbeek. De historische omstandigheden en persoonlijke beweegredenen achter het ontstaan van dit stuk zijn nauw verbonden met een specifieke sociale gelegenheid en praktische behoeften.

De aanleiding: een feestelijke familieavond De directe aanleiding voor het schrijven van het stuk was de wens om de avond van een **feestdag** (mogelijk een geboorte- of huwelijksfeest in de familie) op een aangename en feestelijke wijze door te brengen. Cremer en zijn gezelschap wilden graag een toneelstuk opvoeren ter vermaak van de aanwezigen.

De persoonlijke reden: een tekort aan passende rollen De belangrijkste reden waarom Cremer besloot zelf een stuk te schrijven, was van **praktische aard**. Het gezelschap kon geen bestaand toneelstuk vinden dat geschikt was voor hun specifieke groep, namelijk een stuk waarin **precies zeven personen** konden

meespelen. Om dit probleem op te lossen, nam Cremer de taak op zich om zelf een werk te vervaardigen dat exact op de groep was toegesneden.

Inspiratiebronnen en uitvoering. Bij het schrijven van het stuk liet Cremer zich leiden door de volgende elementen:

- **Franse invloeden:** hij baseerde het verhaal op een **Franse anekdote** die hij eerder had gelezen.
- **Bestaand materiaal:** voor de muzikale omlijsting nam hij enkele versjes over uit een ander boekje.
- **Creatieve duizendpoot:** naast het schrijven van de tekst is het zeer waarschijnlijk dat Cremer ook zelf verantwoordelijk was voor het maken van de **decorstukken**.

Zelfreflectie en herziening Hoewel het stuk in eerste instantie voor een besloten kring was bedoeld, was Cremer zich bewust van zijn beperkte ervaring op jonge leeftijd. In de voorrede van de eerste versie uit 1842 verzocht hij om "verschooning voor de menigte fouten en ongerijmde uitdrukkingen". Dit leidde ertoe dat hij in **1844 een tweede versie** schreef, waarin bepaalde ongepaste passages (zoals een antisemitische opmerking in de eerste scène) werden verwijderd.

De twee versies van het toneelstuk, die stammen uit **1842** en **1844**, verschillen op het gebied van toon, inhoudelijke aanpassingen en muzikale instructies. Hoewel de basis van het verhaal hetzelfde blijft, zijn er duidelijke wijzigingen aangebracht door de jonge J.J. Cremer:

- **Toon en sfeer:** De eerste versie uit 1842 heeft een meer "**jongensachtige sfeer**" die meer "**sprankelt**" dan de herziene versie. De auteur bood in de voorrede van deze eerste versie echter direct zijn excuses aan voor de aanwezigheid van "menigte fouten en ongerijmde uitdrukkingen".
- **Verwijdering van ongepaste passages:** In de versie van 1844 heeft Cremer tekstdelen verwijderd die hij later zelf ook als ongepast beschouwde. Een specifiek voorbeeld hiervan is de uitspraak "**Die satansche jood**" in de eerste scène, een zinsnede die in de tweede versie volledig is weggelaten.
- **Muzikale uitbreidingen:** De tweede versie bevat **gedetailleerdere aanwijzingen voor de zangstukken**. Waar de eerste versie wellicht minder specifiek was, voegt de versie uit 1844 concrete wijzen (melodieën) toe, zoals:
 - "*Dat gaat naar Den Bosch toe*".
 - "*Saint Flou is even als Parijs*".
 - Ook werden er instructies toegevoegd voor de uitvoering, zoals de aanwijzing dat een zanger een wijs moet **improviseren** of dat een versje **snel gezongen** moet worden.

De verschillen tussen de twee versies zijn te vergelijken met een ruwe schets die later wordt uitgewerkt tot een formeel schilderij: de eerste versie bezit de spontane energie van de jonge maker, terwijl de tweede versie de scherpe randjes wegpoetst en meer structuur biedt aan de uitvoering.

J.J. Cremer baseerde het verhaal van zijn toneelstuk hoofdzakelijk op een **Franse anekdote** die hij had gelezen,.

Naast deze centrale bron maakte hij gebruik van aanvullend materiaal voor de invulling van het stuk:

- **Andere boekjes:** Voor de liedteksten nam hij een paar **versjes** over uit een ander, niet nader genoemd boekje,.
- **Literaire verwijzingen:** In de tekst van het toneelstuk zelf verwerkte de jonge Cremer verwijzingen naar bekende Franse auteurs en werken. Zo worden de *Henriade* van **Voltaire**, *Émile* van **Jean-Jacques Rousseau** en de werken van de toneelschrijver **Molière** in de dialoog genoemd.

Hoewel het toneelstuk op zeer jonge leeftijd is geschreven, vertoont het werk de eerste tekenen van het **schrijverstalent** van J.J. Cremer. De toelichting van Cremer wijst op verschillende aspecten waaruit zijn vroege creativiteit en potentieel blijken:

- **Creatieve vindingrijkheid:** De noodzaak om zelf een stuk te schrijven omdat er geen bestaand werk voor precies zeven personen was, getuigt van een **proactieve en creatieve geest**.
 - **Literaire baggage:** Voor een 15-jarige toont Cremer een opvallende kennis van de literatuur door in de tekst te verwijzen naar grote namen als **Voltaire, Rousseau en Molière**. Dit suggereert dat hij al op jonge leeftijd over een brede literaire basis beschikte.
 - **Levendigheid en sfeer:** de eerste versie van het stuk leest als een tekst die een "**jongensachtige sfeer**" ademt en meer "**sprankelt**" dan de latere, meer gepolijste versie. Dit duidt op een natuurlijke flair voor vertellen die verder gaat dan louter een zakelijke weergave van een anekdote.
 - **Multidisciplinaire aanpak:** Cremer beperkte zich niet tot de tekst; hij integreerde **zang en muziek** in het stuk, waarbij hij zelfs aanwijzingen gaf voor improvisatie en tempo. Daarnaast was hij waarschijnlijk ook verantwoordelijk voor het ontwerpen van de **decorstukken**, wat duidt op een breed artistiek talent.
 - **Zelfkritisch vermogen:** Het feit dat hij twee jaar na de eerste versie een herziening schreef om "**fouten en ongerijmde uitdrukkingen**" te corrigeren, laat zien dat hij al vroeg een kritisch oog had voor zijn eigen werk en streefde naar literaire verbetering.
- De jonge Cremer gedroeg zich hier als een beginnend architect die niet alleen een blauwdruk tekent voor een huis dat precies op een lastig perceel past, maar ook direct nadenkt over de inrichting, de akoestiek en de versiering van de gevel om het geheel tot leven te wekken.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 10 januari 2026.

www.jacobcremer.nl